

De boer op voor mooie

stallen en loodsen

Bart Van Moerkerke

Enorme betonnen dozen schenden steeds meer het uitzicht van het Vlaamse platteland. Ontwerpers, landbouwers en constructeurs zijn zich daarvan steeds meer bewust. Nu de Vlaamse overheid nog.

Het idyllische, door de landbouw geschapen platteland is niet meer. Het buitengebied wordt meer en meer een deel van een verstedelijkte regio. Banale fermettes komen in de plaats van alleenstaande landelijke woningen en woningen op het erf. Allerhande bedrijven vinden onderdak in leegstaande hoeves. Lawaaiige quads en paramotoren verstoren vooral in het weekend de landelijke rust. Maar ook de landbouw zelf is mee verantwoordelijk voor de "verrommeling" van het platteland. De modernisering en de schaalvergroting van de agrarische sector laten zware ruimtelijke sporen na. Overall in het Vlaamse buitengebied verrijzen identieke, grote, beeldbepalende standaardstallen en -loodsen, waar-

van de ruimtelijke kwaliteit doorgaans ondermaats is.

De door de Vlaamse Landmaatschappij gecoördineerde werkgroep "Interbestuurlijk Plattelandsoverleg" (IPO) buigt zich al enige tijd over de toekomst van het platteland. Zo is onlangs een terreinverkennde studie over de agrarische architectuur in Vlaanderen afgerond. Dat gebeurde in samenwerking met het team Vlaams Bouwmeester. "De uitdagingen waarvoor we staan, zijn groot en vragen om snelle antwoorden", zegt Niek De Roo, voorzitter van de werkgroep IPO en expert platteland van de provincie West-Vlaanderen en de West-Vlaamse Intercommunale (WVI).

"Het gaat immers over het wezen zelf, het "Gestalt" van het platteland. Toch hoeven we niet bang te zijn voor de vernieuwingen die plaatsvinden. Het beleid kan maar beter op de dynamiek van de agrarische sector inspelen en de schaalvergroting aangrijpen om de ruimtelijke kwaliteit van ons platteland te versterken. Daarvoor is geen speciale, maar wel goede

architectuur nodig. Mooie voorbeelden daarvan vinden we in Frankrijk en Nederland. Ook daar vertrekken ze voor de bouw van loodsen en stallen van dezelfde basismodellen als in Vlaanderen. Maar onze bureaus hebben opmerkelijk meer aandacht voor elementen zoals kleur, materiaalkeuze, bouwplek en ordening. Wij lopen achterop", zegt De Roo. "Het Vlaams beleid heeft het kwaliteitsaspect bij de bouw van agrarische infrastructuur verwaarloosd. Bij ons komt er bij het ont-

Een mogelijkheid zou zijn om de subsidies van het Landbouwinvesteringsfonds afhankelijk te maken van kwaliteitsnormen.

werp en de bouw van loodsen en stallen amper een architect kijken. Boeren kiezen een standaardgebouw uit de portfolio van de constructeur, architecten zetten hun handtekening onder de bouwaanvraag en daarmee is de kous af. Over het uitzicht van stal of loods wordt nauwelijks gerept. Om daar verandering in te brengen, zou de overheid veel dwingend moeten optreden. We zouden zover moeten komen dat landbouwer, constructeur en ontwerper samen voor kwaliteit gaan."

BEPERKTE VRIJHEID

De Vlaamse provincies hebben het debat over de kwaliteit van agrarische gebouwen op gang getrokken. Nadien werden in studies, gemaakt in opdracht van het IPO, de technologische eisen voor stallenbouw in kaart gebracht. In deze studies werden de drijvende krachten bij het optrekken van hoevegebouwen vroeger en nu in beeld gebracht. Ze bevatten ook een overzicht van

de aan de gang zijnde transformaties in de land- en tuinbouwsector en de impact daarvan op de agrarische

architectuur in binnen- en buitenland. Aan deze theoretische inzichten werd vervolgens een praktisch hoofdstuk gekoppeld, dat als insteek moest dienen voor het Vlaams beleid. Daarvoor werd aan het team Vlaams Bouwmeester gevraagd de bestaande situatie in kaart te brengen, de knelpunten op te lijsten en mogelijke verbetervoorstellen te formuleren.

"Eerst hebben we vijf talentrijke architecten en vijf ervaren

◀ Boeren hebben wel belangstelling voor ruimtelijke kwaliteit ▶

Zoek kleurinspiratie in de natuurlijke omgeving aanwezige materialen en kleuren, en de boerderij wordt bijna onzichtbaar.

constructeurs van industriële landbouwloodsen geselecteerd”, zegt afscheidnemdend Vlaams Bouwmeester Marcel Smets. Vervolgens werd elke architect aan een constructeur gekoppeld. De architecten kregen vijf dagen de tijd om “hun” constructiebedrijf en zijn agrarische gebouwen te

bestuderen. In een tweede fase schetsten en omschreven de architecten wat zij onder kwaliteitsvolle agrarische architectuur verstaan, zonder rekening te houden met praktische elementen zoals functionaliteit, technische haalbaarheid, vergunningen, wetgeving, landschap of omgeving. Helaas vonden de constructeurs de voorstellen van de architecten te vrijblijvend en dus ook niet geschikt om er concreet mee aan de slag te gaan. De architecten van hun kant vonden dan weer dat ze aan de constructeurs geen klankbord hadden gehad. Kortom, van de beoogde samenwerking tussen beide beroepsgroepen is uiteindelijk weinig in huis gekomen. Vandaar dat de Vlaams Bouwmeester in een volgende fase voor een andere aanpak heeft gekozen.

In de tweede fase gingen architecten en constructeurs de boer op.

Op het terrein werkten ze met de landbouwers samen aan concrete agrarische bouwprojecten. Meteen konden de architecten de elementen die ze in de eerste fase als beeldbepalend naar voren hadden geschoven (dakvorm, typologie, materiaal, kleur, plaats op het erf...) ontwerpmatig aan de reële bedrijfssituatie toetsen. Zo werden ze met de beperkte vrijheidsmarge van hun opdracht geconfronteerd.

VLAAMSE KOTERIJEN

Doorgaans kan een ontwerper weinig tot niets toevoegen aan de technische aspecten die vorm en inrichting van een stal of loods bepalen: circulatie van dieren, mensen en machines; verlichting, ventilatie, verwarming en isolatie. Door de jarenlange ervaring van constructeurs en boeren liggen die technische aspecten immers zo goed als vast. Inzake materiaalgebruik moet de ontwerper dan weer rekening houden met prijs, veiligheid, transport, gewicht, levensduur, isolatienormen, licht en lucht... “Maar dat betekent niet dat de ontwerper helemaal geen bijdrage kan leveren”, zegt Vlaams Bouwmeester Marcel Smets.

“De architect kan wel degelijk invloed uitoefenen op de struc-

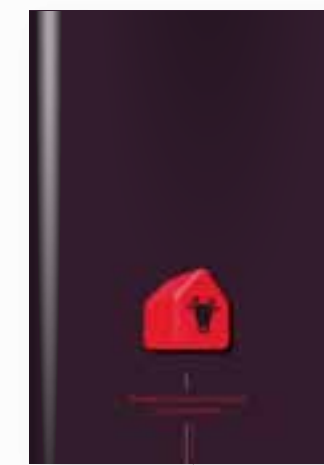
tuur van de constructie, de omgeving of de schakelwijze van de gebouwen. Hij heeft ook vat op conceptuele elementen zoals maten, verhoudingen en ritmiek van de openingen. Hij kan bouwkundige elementen zoals materiaalgebruik en kleur sturen. Voor al die aspecten kan de ontwerper dus zeker zijn of haar meerwaarde bewijzen.”

De teams gingen met verkennend onderzoek aan de slag. De architecten stelden vast dat sommige constructiemodellen voor loodsen en stallen in de hele wereld worden gebruikt. Die modellen voldoen aan vaste regels waarvan maar zelden wordt afgeweken. Toch wordt in het buitenland ook met alternatieve modellen gewerkt. En daar zou Vlaanderen van kunnen leren, zegt Alexander Dierendonck, een van de deelnemende architecten: “We pleiten ervoor om innovatieve stalsystemen zoals tent-, serre- en boogstallen ook bij ons een kans te geven. Die vinden hier moeilijk ingang, ook omdat ze door de stedenbouwkundige diensten meestal niet worden aanvaard.”

Een ander typisch fenomeen is dat in Vlaanderen lelijke stallen vaak achter een groenscherm worden verborgen. “Camouflage zonder achterliggende gedachte”, noemt Dierendonck het. Het kan anders. Een stal kan gedeeltelijk worden ingegraven zodat hij minder hoog boven het maaiveld uitsteekt. Of een ontwerper kan inspelen op de natuurlijke glooiing van het landschap om een stal of loods minder te laten opvallen.

Een oud zeer zijn dan weer de typisch Vlaamse koterijen die de boerenerven ontsieren. Alexander Dierendonck: “Boeren zouden, meer dan in het verleden, de moed moeten hebben om eens iets af te breken. De traditionele hoeve is een conglomeraat van op verschillende tijdstippen opgetrokken gebouwen en bijgebouwen. De nieuwe hoeve is een verzameling van alleenstaande gebouwen op een gemeenschappelijke drager. Daar is geen plaats meer voor koterijen.”

Agrarische architectuur in Vlaanderen is een uitgave van de Vlaams Bouwmeester en de Vlaamse Landmaatschappij, en kwam tot stand in opdracht van Vlaams minister voor Plattelandsbeleid Kris Peeters. De studie kan worden opgehaald op www.ipo-online.be. Een gedrukt exemplaar kan worden aangevraagd bij bouwmeester@vlaanderen.be.

De invulling van het nieuwe erf is voor elke site anders, zegt Dierendonck. “Die invulling gebeurt op maat van het bedrijf en zijn omgeving en vraagt om een langetermijnvisie: bedrijfsleider, constructeur, ontwerper en overheid moeten samen een masterplan per landbouwbedrijf uitwerken. Door haar actieve betrokkenheid kan de overheid de boeren ook op lange termijn bedrijfszekerheid garanderen.”

EENVOUD SIERT

Nieuwe loodsen en stallen schenden vaak het landschap. De verklaring is niet ver te zoeken: bij de bouw van landbouwgebouwen geven technische en financiële aspecten de doorslag. De reflex om ook rekening te houden met de gevolgen voor ruimte en landschap ontbreekt. En de gevolgen voor de beeldkwaliteit van het buitengebied worden door de voortschrijdende schaalvergroting van de landbouw met de dag groter. Precies om de beeldkwaliteit van stallen en loodsen op te krikken, stelt ingenieur/architect en stedenbouwkundige Bruno Van Langenhove drie principes voorop: functionaliteit en logica, transparantie en eerlijkheid, en een weloverwogen keuze van materialen en kleuren.

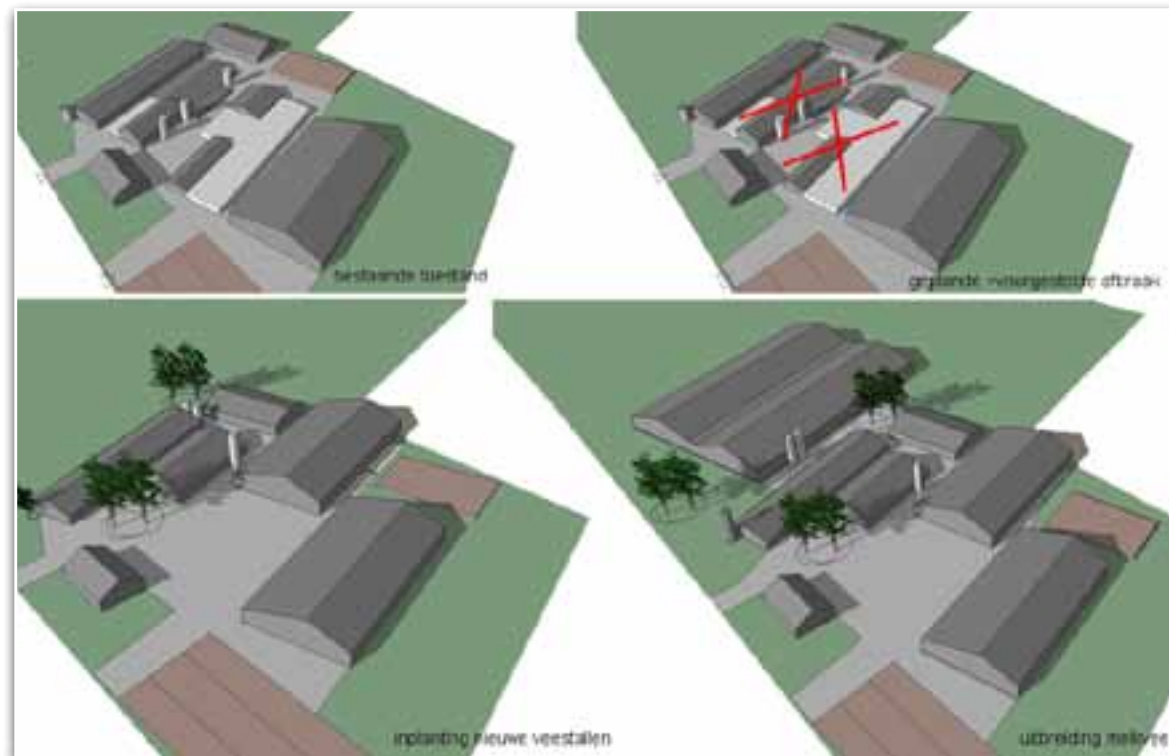
“We kunnen de beeldkwaliteit van agrarische gebouwen schragen met een functioneel concept en sprekende, leesbare architectuur. Het autonome dak – dat overloopt in de gevel zodat het hele volume als het ware met het dak samenvalt – is daarbij een belangrijk en uit te puren element. Daarnaast kunnen we ritmiek in het gebouw brengen en kunnen we streven naar eenvoud, herhaling en een op harmonische verhoudingen berustende maatvoering.”

Van Langenhove pleit ook voor transparantie en eerlijkheid: buitenstaanders mogen zien wat in landbouwbedrijven gebeurt. Dat kan, bijvoorbeeld, in stallen met een open front. Ten slotte bepalen ook kleuren en materialen mee de beeldkwaliteit. Computersi-

◀ Groenschermen? Camouflage zonder achterliggende gedachte ▶

◀ Beperk het materiaal- en kleurgebruik ▶

We zouden zover moeten komen dat landbouwer, constructeur en ontwerper samen voor kwaliteit gaan.

mulaties kunnen wat dat betreft verhelderend werken. “Kleine bijstellingen en verfijningen kunnen leiden tot homogenere gebouwen”, zegt Bruno Van Langenhove. “Eenvoud siert. Beperk daarom het materiaal- en kleurgebruik, wees zuinig met vormen en details. Kies voor robuuste, duurzame en onderhoudsarme materialen met een natuurlijk kleurenpalet. Vermijd te felle kleuren en kleurcontrasten, en zoek kleurinspiratie in andere gebouwen van de boerderij of in de in de natuurlijke omgeving aanwezige materialen en kleuren. Streekeigen elementen zijn zeker bruikbaar, maar mogen vernieuwende materiaalkeuzes niet in de weg staan.”

OVERHEIDSSTEUN

Wat vinden de betrokken landbouwers en constructeurs van de voorstellen en ontwerpen? Niek De Roo: “We hebben in het kader van deze studie met veel landbouwers gesproken. Opvallend is dat die zich tot dan zelden of nooit vragen bij de ontwerp kwaliteit van hun gebouwen hadden gesteld. Ze houden daar gewoon geen rekening

daar houdt het dan ook op. Dat betekent niet dat boeren geen belangstelling voor ruimtelijke kwaliteit zouden hebben. Als de ontwerper aan de hand van simulaties laat zien wat er met andere materialen en kleuren allemaal mogelijk is, dan hebben veel boeren daar wel oren naar.”

De constructeurs van hun kant geven aan dat ze alvast technisch geen graten zien in de voorstellen van de architecten. “We hebben voldoende creativiteit in huis om op de vraag naar meer kwaliteit in te spelen”, zegt Johan Colpaert, afgevaardigd bestuurder van de Altez Group. “Het heikele punt blijft de prijs. We kunnen niet voor elke streek in Vlaanderen andere stallen of loodsen ontwikkelen en moeten bijgevolg met standaardproducten kunnen blijven werken. En er zal zeker overheidssteun nodig zijn om de hier geformuleerde supplementaire bouweisen voor de landbouwers betaalbaar te houden.”

De architecten hebben begrip voor de door Colpaert geformuleerde randvoorwaarden. Ze kiezen niet voor speciale, maar wel voor goede architectuur. Ze willen ook geen nieuwe prototypes ontwikkelen aangezien de bestaande vormtaal al is uitgepuurd. Volgens de architecten zit de kwaliteitswinst vooral in de ritmiek van de gebouwen, de materiaalkeuze, de openingen in de loodsen, de kleur... Tegelijk pleiten ze ook voor de introductie in Vlaanderen van innovatieve stalsystemen, die in het buitenland al worden gebouwd.

HANDHAVING

De praktijkstudie “Agrarische architectuur in Vlaanderen” bevat veel waardevolle suggesties om de beeldkwaliteit

van loodsen en stallen op te krikken. De bal ligt nu in het kamp van de Vlaamse overheid, zegt Niek De Roo: “We hebben geen behoefte aan een regulerende overheid die vastlegt hoe hoog en hoe breed een stal mag zijn, maar willen een stimulerende overheid die landbouwer, constructeur en ontwerper samen rond de tafel brengt en met alle partners een langetermijnvisie op de ontwikkeling van het betrokken landbouwbedrijf uittekent. Een mogelijkheid zou zijn om de subsidies van het Vlaams Landbouw investeringsfonds afhankelijk te maken van kwaliteitsnormen. De overheid kan ook eisen dat architecten van het begin tot het einde nauw bij het ontwerp proces betrokken blijven. Ten slotte moet de overheid haar belangrijke taak inzake handhaving echt op zich nemen. Er worden nog altijd bouw dossiers ingediend die op papier aan alle subsidievoorwaarden voldoen, terwijl nadien een heel andere constructie verrijst, zonder dat de overheid daartegen optreedt. We hebben daarvan op onze tocht door het Vlaamse platteland helaas verschillende voorbeelden gezien.”

Niek De Roo besluit met een verwijzing naar de verhoogde beeldkwaliteit van bedrijfsgebouwen. Dezelfde argumenten over prijs en functionaliteit hebben ook daar lange tijd de kwaliteitsverbetering in de weg gestaan. “Intussen is de ruimtelijke kwaliteitszorg op bedrijventerreinen enorm verbeterd. Wedstrijden, stimulerende maatregelen, voorschriften en beeldkwaliteitplanning hebben echt wel resultaten opgeleverd. Dat kan net zo goed in de agrarische architectuur. Zeker als men bedenkt dat constructeurs van landbouwloodsen en van industriële gebouwen vaak dezelfde zijn.”

Stalsystemen zoals tent-, serre- en boogstallen (in beeld) vinden hier moeilijk ingang, ook omdat ze door de stedenbouwkundige diensten meestal niet worden aanvaard.

Kunnen varkensstallen ook in de hoogte worden opgetrokken?

Buitenstaanders mogen zien wat in landbouwbedrijven gebeurt. Dat kan, bijvoorbeeld, in stallen met een open front.

◀ De provincies trokken het debat op gang ▶

mee en weten dus zelf niet wat ze mooi of lelijk vinden. Boeren volgen een eigen logica. Ze beschikken over een budget, willen een stal voor zoveel varkens en maken vervolgens hun keuze uit de standaardcatalogus van de constructeur. In het beste geval smukt een landbouwer de voorgevel van zijn loods zelf nog een beetje op, maar